

บทที่ 6 : ทักษะจิตระหว่างกลุ่ม : อคติ และการแบ่งพรรคแบ่งพวก (Intergroup Attitudes : Prejudice and Discrimination)

1. ความหมายของอคติและการแบ่งพรรคแบ่งพวก
2. แหล่งที่มาของอคติและการแบ่งพรรคแบ่งพวก
3. การคงอยู่ของอคติและการแบ่งพรรคแบ่งพวก
4. การเปลี่ยนแปลงอคติระหว่างกลุ่ม

เราให้ความสนใจที่ทัศนคติระหว่างกลุ่มใน 3 ประเด็นด้วยกัน คือ

1. สภาพการณ์ใดที่ทำให้เกิดทัศนคติที่ไม่ดีระหว่างกลุ่ม
2. เหตุใดทัศนคติที่ไม่ดีนั้นยังคงอยู่
3. มีวิธีการใดที่จะเปลี่ยนทัศนคติที่ไม่ดีไปในทางที่ดีขึ้น

1. ความหมายของอคติและการแบ่งพรรคแบ่งพวก

1.1 ความหมายของอคติ (Prejudice) :

อคติ คือ ทัศนคติซึ่งโน้มน้าวให้บุคคลคิด รับรู้ รู้สึก และกระทำในทางที่ดีหรือไม่ดีต่อกลุ่มหรือสมาชิกของกลุ่ม หรือเป็นการตัดสินบุคคลหรือกลุ่มบุคคลล่วงหน้า ทำให้เกิดการตัดสินหรือทัศนคติที่ไม่เป็นธรรม ไม่คำนึงถึงความเป็นจริง และมักจะมีอคติในทางลบเป็นส่วนใหญ่

อคติของบุคคลจะเกี่ยวข้องกับการรับรู้ ความคิด และอารมณ์ ซึ่งอยู่ภายในตัวบุคคล และเป็นผลมาจากประสบการณ์ภายนอก อคติจะมีความรุนแรง ตั้งแต่ไม่ชอบมากที่สุด จนกระทั่ง

ถึงชอบมากที่สุด บุคคลจะแสดงความรู้สึกและการกระทำที่เป็นอคติของตนเองออกมาอย่างไร ก็ขึ้นอยู่กับสถานการณ์และองค์ประกอบต่าง ๆ

1.2 ความหมายของการแบ่งพรรคแบ่งพวก (Discrimination) :

การแบ่งพรรคแบ่งพวก คือ อคติที่แสดงออกมาเป็นพฤติกรรมภายนอก โดยแสดงการยอมรับหรือไม่ยอมรับบุคคลหรือกลุ่มบุคคล โดยปกติการแบ่งพรรคแบ่งพวกมักจะเกิดควบคู่ไปกับอคติ แต่บางครั้งบุคคลก็อาจมีอคติโดยไม่แสดงการแบ่งพรรคแบ่งพวก หรือแสดงการแบ่งพรรคแบ่งพวกโดยไม่ได้มีอคติใด ๆ เช่น ทำตามหน้าที่

2. แหล่งที่มาของอคติและการแบ่งพรรคแบ่งพวก (Origins of Prejudice and Discrimination)

ในการพิจารณาแหล่งที่มาของอคติและการแบ่งพรรคแบ่งพวกนั้น พิจารณาได้ 2 ระดับ คือ ระดับสังคมและระดับบุคคล ซึ่งแหล่งที่มาบางประเภทก็เป็นความเกี่ยวเนื่องกันระหว่างสาเหตุของอคติและการแบ่งพรรคแบ่งพวกในระดับบุคคล แต่บางประเภทก็พิจารณาเฉพาะสาเหตุในระดับบุคคลเท่านั้น สำหรับในที่นี่จะได้พิจารณาแหล่งที่มา หรือสาเหตุของอคติและการแบ่งพรรคแบ่งพวกตามทฤษฎีต่าง ๆ ดังนี้

2.1 ทฤษฎีที่เน้นด้านประวัติศาสตร์และเศรษฐกิจ (Historical emphasis and economic emphasis)

ในทัศนะของนักประวัติศาสตร์นั้นเห็นว่า เราจะทำความเข้าใจอคติไม่ได้แจ่มแจ้งถ้าไม่มีการศึกษาภูมิหลังทางประวัติศาสตร์ของความขัดแย้งที่เกิดขึ้น โดยที่อาจมีสาเหตุตั้งแต่ดั้งเดิม ตัวอย่างเช่น การหาผลประโยชน์จากผู้ที่ย่อยกว่า เช่น ชนชั้นปกครองหาประโยชน์จากชนชั้นกรรมาชีพ ให้ค่าแรงงานน้อยไม่พอกับภาวะการครองชีพ และยังมีความคิดว่าคนที่ย่อยกว่านี้เป็นคนเกียจคร้าน ขาดความรับผิดชอบ ขาดความคิดริเริ่ม ความเชื่อเช่นนี้ก็สอดคล้องกับการกระทำที่ชนชั้นปกครองแสดงออกกับผู้ที่ย่อยกว่า โดยเฉพาะพวกทาสมักจะถูกมองเช่นนี้ ด้วยเหตุนี้เองจึงทำให้เกิดอคติและความรู้สึกมั่งร้ายต่อกันเกิดขึ้น

สำหรับประเทศไทยเรา ตามประวัติศาสตร์พบว่า ถึงแม้เราจะมีเผ่าพันธุ์ที่มีวัฒนธรรมแตกต่างกันมากมาย เช่น มีศาสนาที่แตกต่างกัน ก็ไม่ได้ทำให้เกิดปัญหาความขัดแย้งระหว่างกลุ่มอย่างเห็นได้ชัด ชนเผ่าต่าง ๆ ไม่เป็นปฏิปักษ์ต่อกัน มีความกลมกลืนกันระหว่างชนเผ่าต่าง ๆ มากกว่า ทั้งนี้อาจจะเนื่องมาจาก

- 1) ปรัชญาของพุทธศาสนาที่ว่า ใครใครอยู่—อยู่ (Live-and-let live philosophy)
- 2) ไม่มีความจำเป็นที่จะต้องแย่งชิงแหล่งทรัพยากรกัน
- 3) อำนาจการปกครองมาจากส่วนกลางเป็นสำคัญ

ด้วยเหตุนี้ จากประวัติศาสตร์ดั้งเดิมมา ประเทศไทยจึงไม่มีปัญหาอย่างในประเทศทางตะวันตก เช่น ในสหรัฐอเมริกา ที่มีปัญหาเรื่องการแบ่งผิวอย่างรุนแรงมาตั้งแต่ในประวัติศาสตร์ แต่เนื่องจากประเทศไทยเรามีการปกครองโดยอำนาจจากส่วนกลาง นับตั้งแต่สมัยสมบูรณาญาสิทธิราชแล้ว จึงเป็นสิ่งที่ชี้ให้เห็นว่าความขัดแย้งหรืออคติที่เกิดขึ้นเป็นลักษณะของความขัดแย้งระหว่างชนชั้นปกครองหรือผู้นำการปกครอง ซึ่งเป็นคนส่วนน้อยกับคนส่วนใหญ่หรือคนทั้งหมดของประเทศ ชนชั้นปกครองมักจะกดขี่ไม่ให้ความเป็นธรรม แสดงการมุ่งร้าย กล่าวโทษหรือลงโทษอย่างรุนแรง ต่อผู้ที่ไม่ปฏิบัติตามกฎหรือข้อเรียกร้องต่าง ๆ บางครั้งก็ไม่ได้มีการพิจารณาลงโทษตามกฎหมาย จะเห็นได้ว่าชนชั้นปกครองมักจะได้รับ การคุ้มครองอย่างดีจากโครงสร้างของอำนาจหรือรัฐบาลนั่นเอง

อนึ่ง ถึงแม้ว่าในปัจจุบันจะดูเหมือนว่าโครงสร้างดังกล่าวจะคลี่คลายไปในทางที่ดีขึ้นแล้วก็ตาม แต่ปัญหาที่สืบเนื่องมาจากในอดีตเป็นปัญหาเรื้อรังที่ฝังลึกในจิตใจของผู้ที่ไม่ได้รับความเป็นธรรม จึงทำให้ปัญหาความขัดแย้งหรืออคติที่เกิดขึ้นยังหมดสิ้นไปได้ยาก ตัวอย่างเช่น ปัญหาเรื่องสี่จังหวัดภาคใต้ เป็นต้น

นอกจากปัญหาในเรื่องชนชั้นแล้ว ปัญหาโดยทั่ว ๆ ไป เช่น สิทธิสตรี จะเห็นได้ว่า ไม่ว่าจะ เป็นในสังคมไทยหรือสังคมในต่างประเทศก็ตาม ตั้งแต่ดั้งเดิมมา ผู้หญิงไม่ได้รับโอกาสเท่าเทียมกับผู้ชายในหลาย ๆ ด้าน เป็นต้นว่า ขาดโอกาสที่จะได้รับการศึกษาเท่าเทียมกัน โอกาสในการประกอบอาชีพ สตรีมักจะถูกมองว่าเหมาะสมที่จะเป็นแม่บ้านเท่านั้น สตรีจึงเป็นฝ่ายเสียเปรียบเสมอมา โดยเฉพาะในสังคมไทยเรา ถึงแม้จะมีการเรียกร้องสิทธิสตรีในทางกฎหมายได้หลายเรื่อง แต่ค่านิยมดั้งเดิมก็ยังคงอยู่ในหลาย ๆ เรื่อง เช่น การแสดงบทบาททางเพศของฝ่ายหญิง จะไม่ได้รับการยอมรับหรือยอมรับน้อยกว่าฝ่ายชายเสมอ

2.2 ทฤษฎีที่เน้นทางสังคมวัฒนธรรม (Sociocultural emphasis)

นักสังคมวิทยาและนักมานุษยวิทยานั้นเห็นว่า ปัจจัยทางสังคมวัฒนธรรมเป็นตัวกำหนดอคติ การแบ่งพรรคแบ่งพวก ความขัดแย้ง การแบ่งผิว ปัจจัยเหล่านี้ ได้แก่

2.2.1 การขยายตัวของสังคมเมือง : ในสังคมเมืองจะเน้นคุณค่าในด้านวัตถุอย่างมาก คนยากจนจะเกิดปัญหาเพราะได้รับการดูถูก ไม่ก็ถูกหลอกลวง สังคมเมืองมักจะเป็นสังคมที่มี

ความไม่จริงใจไม่ซื่อสัตย์ต่อกัน คำนึงถึงผลประโยชน์เป็นสำคัญ

2.2.2 การเลื่อนชั้นของคนบางกลุ่ม

2.2.3 การขาดแคลนงาน การแข่งขันกันสมัครงานโดยเน้นความสามารถและทักษะ

2.2.4 การเพิ่มของประชากรในขณะที่มีความจำกัดของที่ดินและที่อยู่อาศัย

2.2.5 การไม่มีความสามารถพัฒนามาตรฐานของตนเอง ทำให้ต้องพึ่งพาผู้อื่น และเกิดพฤติกรรมคล้อยตาม

2.2.6 การเปลี่ยนบทบาทและหน้าที่ของครอบครัว พร้อม ๆ กับการเปลี่ยนแปลง มาตรฐานทางศีลธรรม

2.3 ทฤษฎีที่เน้นสถานการณ์ (Situational emphasis)

ทฤษฎีนี้กล่าวถึงแนวโน้มในสภาพปัจจุบัน ซึ่งเน้นการปรับตัว และพิจารณาในระดับบุคคล โดยกล่าวถึงอคติที่เกิดจากสภาพแวดล้อมที่บุคคลแต่ละคนได้รับตั้งแต่วัยเด็ก เด็กได้รับการถ่ายทอดในเรื่องอคติและการแบ่งพรรคแบ่งพวกมาจากพ่อแม่ ครู และเพื่อน ๆ และรับเอาสิ่งเหล่านี้มาเป็นความคิดความเชื่อและพฤติกรรมของตนเอง อิทธิพลที่ได้รับอาจจะมาจาก

1) บรรทัดฐานของกลุ่ม เด็กอยู่ในกลุ่มสังคมใดก็ได้รับอิทธิพลจากบรรทัดฐานของสังคมนั้น

2) การเลียนแบบ (imitation) เช่น การเลียนแบบพ่อแม่ เด็กที่โตกว่าหรือตัวแบบอื่น ๆ เป็นต้น

3) การคล้อยตาม (conformity) เช่น เกิดการคล้อยตาม เพราะต้องการได้รับการยอมรับจากสังคม

การเปลี่ยนแปลง *ภาพพจน์ (Stereotypes) ของกลุ่มต่าง ๆ ในสังคม เช่น ในสังคมไทยปัจจุบันนี้พวกกรักร่วมเพศได้รับการยอมรับมากขึ้น เด็กในปัจจุบันก็จะมีทัศนคติต่อบุคคลเหล่านี้ไปในทางที่ดีมากขึ้น นอกจากมีทัศนคติเปลี่ยนแปลงไปแล้ว ยังอาจเกิดการเลียนแบบอีกด้วย

*ภาพพจน์ (Stereotypes) คือ อคติอย่างหนึ่งของบุคคล เป็นการตัดสินบุคคล โดยไม่คำนึงถึงความเป็นจริง มีทั้งภาพพจน์ส่วนบุคคล ซึ่งหมายถึงการรับรู้ของบุคคล ๆ หนึ่ง ที่มีต่อบุคคลกลุ่มต่าง ๆ และภาพพจน์โดยสังคม ซึ่งหมายถึงการรับรู้ของบุคคลกลุ่มต่าง ๆ ที่มีต่อบุคคลกลุ่มใดกลุ่มหนึ่ง (English & English, 1958; Karlins, Coffman & Walters, 1969 อ้างจากชัยพร วิชชาวุธ 2523 : หน้า 3).

2.4 ทฤษฎีที่เน้นการเปลี่ยนแปลงภายในจิตใจ (Psychodynamics emphasis)

ทฤษฎีนี้กล่าวถึงอคติที่เกิดจาก :-

2.4.1 ความคับข้องใจ (frustration) ที่เกิดจากข้อจำกัดบางอย่างของบุคคลแต่ละบุคคล ทำให้เกิดความก้าวร้าวต่อบุคคลหรือกลุ่มบุคคลอื่น เกิดแพะรับบาปขึ้น และบุคคลหรือกลุ่มบุคคลนั้นก็ไม่มีโอกาสโต้ตอบได้เนื่องจากมีอำนาจน้อยกว่า เช่น คนผิวดำถูกรังแก คนยิวถูกเผาสุहर่า เป็นต้น

2.4.2 ปมด้อยทางบุคลิกภาพ ทำให้บุคคลเกิดความวิตกกังวล ไม่มีความมั่นคงทางจิตใจ มีผู้กล่าวว่า พวกที่มีบุคลิกภาพผิดปกติหรือลักษณะต่อต้านประชาธิปไตย บางคนมักจะมีอคติกับคนกลุ่มอื่น และยังเป็นนักอนุรักษนิยมที่ถือในเรื่องเชื้อชาติอย่างมาก

ทฤษฎีนี้พิจารณาในระดับบุคคล โดยไม่สามารถนำมาอธิบายอคติซึ่งเกิดขึ้นในสังคมโดยรวมได้

2.5 ทฤษฎีที่เน้นการรับรู้โลกภายนอกของบุคคล (Phenomenological emphasis)

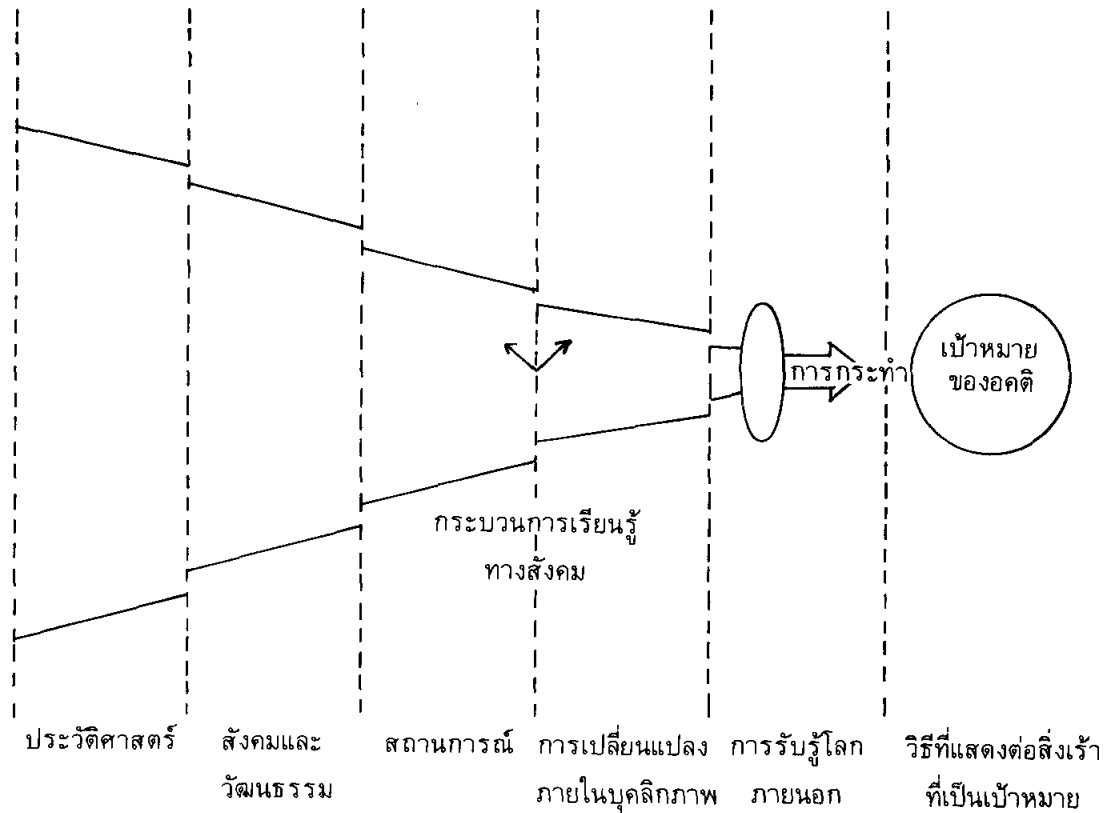
ทฤษฎีนี้ ศึกษาการรับรู้โลกภายนอกของบุคคล ซึ่งก่อให้เกิดอคติได้ เช่น ถ้ารับรู้ว่าคุณกลุ่มน้อยน่ากลัวก็จะมีปฏิกริยาก้าวร้าวต่อบุคคลเหล่านี้

2.6 ทฤษฎีที่เน้นการได้มาซึ่งชื่อเสียง (Emphasis on earned reputation)

ทฤษฎีในแนวนี้เน้นอคติในแง่ของผู้สังเกต โดยที่สังเกตว่าคนกลุ่มน้อยมักมีบุคลิกที่ก่อให้เกิดความไม่ชอบและการมุ่งร้าย เช่น การที่เรามีทัศนคติในทางลบกับพวกวัยรุ่นในแหล่งเสื่อมโทรมหรือชุมชนแออัด เพราะคนเหล่านี้มักจะก่อคดีอาชญากรรม ไม่มีระเบียบ สกปรก ดินยาเสพติด ก้าวร้าว

ในลักษณะนี้แสดงถึงภาพพจน์ (Stereotypes) ของกลุ่มบุคคลที่อาจเป็นจริงได้ เนื่องจากเป็นสิ่งที่ได้พบเห็นเหมือน ๆ กัน แต่ก็พึงสังเกตว่า บ่อยครั้งที่เราไม่อาจทราบได้ว่าภาพพจน์ (Stereotypes) บางอย่างเป็นลักษณะของกลุ่มนั้นจริง ๆ หรือไม่

กล่าวโดยสรุปแล้ว ในการศึกษาแหล่งที่มาหรือสาเหตุของอคติและการแบ่งพรรคแบ่งพวกนั้น เราไม่สามารถใช้ทฤษฎีใดทฤษฎีหนึ่งในการอธิบายได้ เนื่องจากอคติและการแบ่งพรรคแบ่งพวกที่เกิดขึ้นอาจมีสาเหตุหลายอย่างด้วยกัน ดังนั้น ในการที่เราจะลดอคติของบุคคลจึงต้องศึกษาให้ลึกซึ้งมากยิ่งขึ้น

ภาพรวมแสดงการพิจารณาสาเหตุของอคติ

(Adapted from “Prejudice : A Problem in Psychological and Social Causation,” by G.W. Allport, *Journal of Social Issues*, Supplement Series No. 4, 1950).

3. การคงอยู่ของอคติและการแบ่งพรรคแบ่งพวก (Maintenance of Prejudice and Discrimination)

องค์ประกอบที่ทำให้อคติและการแบ่งพรรคแบ่งพวกคงอยู่ อาจแบ่งได้เป็น 3 ระดับ คือ โครงสร้างทางสังคม (Social Structure) บุคลิกภาพของแต่ละบุคคล (Individual Personality Dynamics) และ วัฒนธรรม (Culture)

3.1 โครงสร้างทางสังคม (The Social Structure)

3.1.1 การทำตามบรรทัดฐานของอคติ (conformity to the norm of prejudice)

อคติและการแบ่งพรรคแบ่งพวกทำให้เกิดความคิด ความรู้สึก วิธีปฏิบัติต่อกลุ่มนั้น อย่างเป็นแบบแผน ซึ่งกลายเป็น บรรทัดฐานของสังคม (Social norms) ขึ้นมา

บรรทัดฐานของสังคม ในที่นี้จึงหมายถึงทัศนคติที่สมาชิกภายในกลุ่มมีส่วนร่วม และสมาชิกยังคาดหวังให้คนในกลุ่มคงรักษาไว้ซึ่งทัศนคตินั้น ๆ

ถ้าอคติและการแบ่งพรรคแบ่งพวกเป็นบรรทัดฐานของสังคม การแสดงออกซึ่งอคติ และการกระทำที่แสดงถึงการแบ่งพรรคแบ่งพวกก็จะเป็นที่ยอมรับของสมาชิกในกลุ่ม ในทางตรงข้าม ถ้าบุคคลแสดงทัศนคติที่ติดอกกลุ่มอื่น หรือไม่สามารถแบ่งพรรคแบ่งพวกได้ ก็เท่ากับเป็นการขัดแย้งกับบรรทัดฐานของกลุ่ม ทำให้สมาชิกในกลุ่มไม่ยอมรับ และยังได้รับการลงโทษทางสังคมจากสมาชิกในกลุ่มอีกด้วย

ตัวอย่าง :

ทางใต้ของสหรัฐอเมริกาซึ่งมีอคติต่อคนผิวดำอย่างมาก ถือเป็นบรรทัดฐานของสังคมที่เดียว ดังนั้น เมื่อมีคนผิวขาวไปแสดงความคิดเห็นว่าขอให้อยู่ร่วมกัน ไม่แบ่งแยกคน ๆ นี้จะต้องทนต่อการหมิ่นประมาทต่าง ๆ นานา ทั้งทางจดหมาย ทางโทรศัพท์ การชู้ว่าจะวางระเบิด เป็นต้น

3.1.2 แบบแผนของการปะทะสังสรรค์ (interaction patterns)

อคติและการแบ่งพรรคแบ่งพวกทำให้เกิดแบบแผนของการปะทะสังสรรค์ที่เป็นแบบฉบับเฉพาะขึ้นมาเพื่อคงฐานะทางสังคมไว้อย่างเดิม มีแบบแผนของการปะทะสังสรรค์หลายแบบที่ทำให้กลุ่มยังมีความกลมเกลียวกัน และเพิ่มอำนาจของกลุ่มมากยิ่งขึ้น ซึ่งทำให้เกิดการทำตามบรรทัดฐานของอคติและการแบ่งพรรคแบ่งพวกมากยิ่งขึ้น ดังนั้น องค์ประกอบอะไรก็ตาม ที่ทำให้บุคคลพึงพากกลุ่มของตนมากเท่าไรก็ยิ่งทำให้กลุ่มมีความกลมเกลียวกันมากขึ้นเท่านั้น

ตัวอย่าง :

สมาชิกกลุ่มเดียวกันพบปะสังสรรค์กันบ่อยครั้งมากขึ้นและลดการพบปะกับสมาชิกกลุ่มอื่น การพบปะสมาชิกในกลุ่มเดียวกันทำให้เกิดความรู้สึกที่ดีและมีความกลมเกลียวกันในหมู่สมาชิกมากยิ่งขึ้น ซึ่งทำให้กลุ่มมีอำนาจผลักดันให้เกิดพฤติกรรมการคล้อยตามมากยิ่งขึ้น

นอกจากนั้น การพบปะกันภายในกลุ่มยังทำให้เพิ่มการพึ่งพากันทางด้านเศรษฐกิจในหมู่สมาชิกของกลุ่มอีกด้วย เราพบว่านักธุรกิจหลายคนล้มเหลวในการลงทุนและขาดรายได้ เนื่องจากไม่ยอมเข้ากับสมาชิกในกลุ่มของตน ซึ่งเป็นผลให้เกิดอคติและการแบ่งพรรคแบ่งพวกขึ้น

อาจจะกล่าวได้ว่า การขาดการพบปะสังสรรค์กันทำให้เกิดความแตกต่างกันในด้านทัศนคติและค่านิยมระหว่างกลุ่มขึ้นได้

3.1.3 การสนับสนุนของผู้นำ (leadership support) ผู้นำที่สนับสนุนบรรทัดฐานของอคติและการแบ่งพรรคแบ่งพวก ได้แก่ ผู้นำทางการเมือง ผู้นำเหล่านี้จะไม่สามารถชนะการเลือกตั้งได้เลยถ้าเขามีทัศนคติแตกต่างไปจากกลุ่ม ดังนั้น ถ้าเขาต้องการมีอำนาจเขาก็จะต้องสนับสนุนทัศนคติของกลุ่ม

3.1.4 การสนับสนุนจากสภาพแวดล้อม (environmental supports for prejudice)

เราทราบแล้วว่า อคติและการแบ่งพรรคแบ่งพวกเกิดขึ้นเนื่องจากคนภายในกลุ่มกับคนนอกกลุ่มมีความสัมพันธ์กันในลักษณะหนึ่งลักษณะใด จนในที่สุดเกิดเป็นแบบแผนของทัศนคติหรืออคติของคนในกลุ่มต่อคนกลุ่มอื่น และแพร่ขยายไปเป็นทัศนคติของสถาบันทางสังคม (social institutions) ต่าง ๆ

ตัวอย่าง :

หลังสงครามโลกครั้งที่ 2 ทัศนคติต่อคนผิวดำกลายเป็นทัศนคติของสถาบันทางสังคม เช่น สวัสดิการทหาร ก็มีการจัดสวัสดิการให้ทหารผิวดำแยกเป็นหน่วยงานต่างหาก ซึ่งทำให้อคติที่มีต่อคนผิวดำยิ่งมั่นคงมากยิ่งขึ้น นอกจากนี้ ในมลรัฐทางใต้ของสหรัฐอเมริกา ยังมีการแยกสวนสาธารณะ โรงเรียน ภัตตาคาร ตลอดจนสิ่งอำนวยความสะดวกต่าง ๆ สำหรับคนผิวดำออกจากคนผิวขาว ซึ่งมีการตราเป็นกฎหมายมาเป็นเวลานาน การแบ่งแยกผิวดังกล่าวทำให้คนผิวดำยิ่งถูกมองในทางลบง่ายดายยิ่งขึ้น

นอกจากนั้น ความแตกต่างของคนผิวดำที่ต่างไปจากคนผิวขาว เช่น การศึกษาน้อย รายได้ต่ำ มีอาชีพเป็นคนรับใช้ และอาศัยอยู่ในบ้านทรุดโทรม ความแตกต่างเหล่านี้ยิ่งทำให้อคติกับคนผิวดำมากขึ้น ยิ่งยืนยันความเชื่อความรู้สึกที่มีต่อคนผิวดำมากขึ้น

จากตัวอย่างดังกล่าว แสดงให้เห็นถึงอคติที่เกิดจากการสนับสนุนของสภาพแวดล้อม

3.2 บุคลิกภาพของแต่ละบุคคล (Individual Personality Dynamics)

การเรียนรู้และบุคลิกภาพของบุคคลมีส่วนสำคัญที่ทำให้อคติและการแบ่งพรรคแบ่งพวกคงอยู่ ซึ่งมีกระบวนการต่าง ๆ ดังต่อไปนี้

3.2.1 ความคับข้องใจและความก้าวร้าว : แพะรับบาป (frustration and aggression

: scapegoating)

บุคคลแสดงพฤติกรรมก้าวร้าวเมื่อไม่ได้ในสิ่งที่ตนต้องการ นอกจากนั้นความคับข้องใจยังทำให้บุคคลแสดงความรู้สึกมุ่งร้ายกับผู้อื่น ผู้นั้นกลายเป็นแพะรับบาปไป ซึ่งเป็นพวกที่ไม่รู้เรื่องอะไรด้วย ทั้งนี้เพราะบุคคลไม่สามารถแสดงความก้าวร้าว หรือความรู้สึกมุ่งร้ายต่อบุคคลที่เป็นต้นเหตุของความคับข้องใจได้ เขาจึงแสดงออกกับคนอื่นแทน เช่น แสดงกับชนกลุ่มน้อย (ดังได้กล่าวในทฤษฎีการเปลี่ยนแปลงทางจิตใจ)

ความรู้สึกมุ่งร้ายที่แสดงออกกับกลุ่มที่เป็นแพะรับบาปนั้นจะคงอยู่ยาวนาน เนื่องจากการแสดงความมุ่งร้ายต่อคนเหล่านี้ไม่ได้ทำให้ความคับข้องใจของเขาหมดสิ้นไป

3.2.2 การได้มาซึ่งฐานะทางเศรษฐกิจและสังคม (economic and status gain)

การแข่งขันกันอย่างรุนแรงและฐานะทางสังคมที่ถูกคุกคามอย่างมากทำให้เกิดแพะรับบาป

ตัวอย่าง :

พวกผู้ตัดปีกที่มีอาชีพและฐานะทางสังคมด้อยกว่าพวกพ่อค้าที่ร่ำรวย และได้รับการยกย่องจากสังคมอย่างมาก เขาจะพยายามคงอคติที่มีต่อพวกผู้ตีใหม่หรือพวกพ่อค้าเอาไว้ เนื่องจากเขามีฐานะทางสังคมที่ด้อยกว่า

3.2.3 ความต้องการทางบุคลิกภาพ (personality needs)

ความต้องการทางบุคลิกภาพที่ทำให้บุคคลมีอคติ คือ ความไม่สามารถทนต่อความสับสนคลุมเครือในเรื่องราวหรือสถานการณ์ต่าง ๆ ได้ ความต้องการที่จะรู้ให้แน่ชัดว่า อะไรเป็นอะไร อะไรดีอะไรชั่ว เพื่อที่จะลดความสับสนให้น้อยลง ทำให้มีอคติเกิดขึ้น

ตัวอย่าง :

นักศึกษาที่จบการศึกษามาใหม่ ๆ หางานทำไม่ได้ หรือไม่ก็สอบข้อเขียนผ่านแต่ไม่ผ่านการสัมภาษณ์ เขาก็จะโทษว่าเป็นเช่นนี้เพราะมีลูกคนใหญ่คนโตมาสมัครด้วย พวกนั้นมีเส้นมีสายมากมาย ถึงไม่สอบก็เข้าได้อยู่แล้ว

3.2.4 บุคลิกภาพแบบเผด็จการ (the authoritarian personality)

คนที่มีบุคลิกภาพแบบเผด็จการเป็นคนที่ได้รับการอบรมเลี้ยงดูให้มีระเบียบวินัยอย่างเคร่งครัด ความรักที่ได้รับได้รับมาอย่างมีเงื่อนไข คือ ต้องทำอะไรให้เป็นที่ยอมรับเสียก่อน

ดังนั้นเขาจึงเก็บกตความรู้สึกมุ้งร้ายที่มีต่อพ่อแม่เอาไว้ และหาทางระบายออกด้วยการมือคดิหรือมีความรู้สึกมุ้งร้ายต่อบุคคลกลุ่มอื่น คนพวกนี้จะไม่รู้จักตนเอง ไม่รู้ว่าตนเองมีทัศนคติที่คับแคบกับบุคคลที่เขาพบปะ เขาจะให้ความสำคัญเฉพาะในเรื่องของอำนาจ การปกครองผู้อื่น และฐานะทางสังคม และมักจะแสดงการแบ่งพรรคแบ่งพวกออกมาอย่างมาก

3.2.5 ความสมดุลของทัศนคติ (attitude consistency)

คนเราพยายามที่จะหาวิธีทำให้องค์ประกอบทั้ง 3 ของทัศนคติสมดุลกัน คือระหว่างความรู้ความคิด ความรู้สึก และการกระทำ วิธีการหนึ่งก็คือ การมือคดิต่อบุคคลกลุ่มอื่น ทำให้บิดเบือนการรับรู้หรือรับรู้ในเรื่องต่าง ๆ ผิดพลาดไป ทั้งนี้ก็เพื่อลดความขัดแย้งระหว่างองค์ประกอบทั้ง 3 นั้นเอง

ตัวอย่าง :

คนบางคนพยายามหลีกเลี่ยงที่จะไม่คบค้ากับพวกนายทุนหรือนักการเมือง เพราะถ้าไปเป็นมิตรกับบุคคลเหล่านี้ จะขัดแย้งกับความคิดหรือความรู้สึกของตนที่เคยมีอยู่ต่อพวกนายทุนหรือนักการเมือง

อคติที่คงอยู่ได้ในกรณีนี้มักจะเกี่ยวข้องกับการใช้กลไกป้องกันทางจิต (defense mechanism) ต่าง ๆ เช่น การหาเหตุผลเข้าข้างตนเอง (rationalization) การบิดเบือนการรับรู้ (misperception) การแบ่งแยกระหว่างความคิดหรือความรู้สึกในเรื่องใดเรื่องหนึ่งไม่ให้มีอิทธิพลต่อความคิดหรือความรู้สึกในอีกเรื่องหนึ่ง (compartmentalization)

ตัวอย่าง :

บุคคลแยกแยะระหว่างเกณฑ์ทางศีลธรรมจรรยา กับเกณฑ์ทางธุรกิจไม่ให้มีอิทธิพลต่อกัน มิฉะนั้นเขาจะเกิดความขัดแย้งเกิดขึ้น

3.2.6 อคติกับความเชื่อที่ต่างกัน (prejudice and belief dissimilarity)

เราพบว่า บุคคลจะมือคดิกับบุคคลที่มีความเชื่อแตกต่างกับตนเอง

ตัวอย่าง :

ความเชื่อทางศาสนามีความสำคัญมากกว่าความเชื่อในเรื่องเชื้อชาติ ผิวพรรณวรรณะ ดังเช่น การศึกษาของโรคิช (Rokeach) ที่ศึกษาทัศนคติของคนใน 2 กรณี คือ

กรณีที่ 1 : ความเชื่อเหมือนกัน ผิวต่างกัน คือ คนผิวขาวและคนผิวดำที่เชื่อในพระเจ้าเช่นเดียวกัน

กรณีที่ 2 : ความเชื่อต่างกัน แต่ผิวเดียวกัน คือ คนผิวขาวที่ต่างก็มีความเชื่อต่างกัน คนหนึ่งเชื่อในพระเจ้า ส่วนอีกคนไม่เชื่อในพระเจ้า

ตัวอย่าง

ผลการศึกษาพบว่า คนที่มีความเชื่อเหมือนกัน มีทัศนคติที่ดีต่อกัน (กรณีที่ 1) ส่วนคนที่มีความเชื่อต่างกัน จะมีทัศนคติที่ไม่ดีต่อกัน (กรณีที่ 2)

3.3 องค์ประกอบทางวัฒนธรรม (Cultural Factors) ได้แก่

3.3.1 ค่านิยมและอคติ (values and prejudice)

เนื่องจากทัศนคติมีความสัมพันธ์อย่างใกล้ชิดกับค่านิยมทางวัฒนธรรม โดยที่ค่านิยมจะมีอิทธิพลต่อการตัดสินใจว่า อะไรถูกอะไรผิด ตัดสินความชอบหรือไม่ชอบในสิ่งต่าง ๆ ดังนั้นทัศนคติที่มีต่อสิ่งหนึ่งสิ่งใดจึงเป็นการแสดงออกซึ่งค่านิยมของบุคคลหรือของสังคมนั้น การเปลี่ยนค่านิยมก็มีผลทำให้ทัศนคติเปลี่ยนแปลงไปด้วย จึงกล่าวได้ว่า อคติเป็นอุดมคติทางวัฒนธรรม (cultural ideology)

ตัวอย่าง

: คนยิวกับคนเยอรมันมีอคติต่อกันเนื่องจากมีวัฒนธรรมต่างกัน มีค่านิยมต่างกัน

: คนรุ่นเก่ากับคนรุ่นใหม่มีอคติต่อกัน เกิดช่องว่างระหว่างวัย เนื่องจากมีค่านิยมที่ยึดถือแตกต่างกัน

3.3.2 กระบวนการเรียนรู้ทางสังคมของเด็ก (socialization of the child)

ครอบครัวเป็นตัวแทนทางสังคมที่จะถ่ายทอดทัศนคติทางสังคมให้แก่เด็ก เนื่องจากเด็กต้องพึ่งพาผู้ใหญ่ ต้องทำอะไรให้ผู้ใหญ่พอใจเพื่อให้ได้สิ่งที่ตนต้องการ ดังนั้น เด็กจึงรับเอาค่านิยมและทัศนคติของผู้ใหญ่มาเป็นของตน

อคติของบุคคลจึงพัฒนามาตั้งแต่วัยแรกของชีวิต และเมื่ออายุมากขึ้นก็เรียนรู้ที่จะมีค่านิยมและทัศนคติสอดคล้องกับสังคมส่วนใหญ่ เรียนรู้ที่จะมีความสัมพันธ์กับคนในสังคมส่วนใหญ่ และหลีกเลี่ยงที่จะมีความเกี่ยวข้องกับคนกลุ่มน้อย

ตามธรรมชาติเด็ก ๆ จะไม่ค่อยมีอคติ เด็กไม่รู้ว่าทำไมเขาจึงมีความคิดหรือความรู้สึกเช่นนั้น แต่พอโตขึ้นก็เรียนรู้จากเหตุผลทางวัฒนธรรม

ตัวอย่าง :

เด็กผิวขาวมีอคติกับเด็กผิวดำ เพราะได้รับการเรียนรู้มาตั้งแต่เล็กจนโต

4. การเปลี่ยนแปลงอคติระหว่างกลุ่ม (Changing Intergroup Prejudice)

การเปลี่ยนแปลงหรือการลดอคติมีหลักการ 2 ประการ คือ

4.1 บทบาทที่ขัดแย้งกัน (Incongruent Roles)

ถ้าบทบาทที่บุคคลได้รับการคาดหวังขัดแย้งกับภาพพจน์ (stereotypes) ที่เขามีต่อบุคคลที่เขาทำงานร่วมด้วย เขาจะลดความขัดแย้งที่เกิดขึ้นได้โดยการเปลี่ยนความคิด ความเชื่อที่มีต่อบุคคลคนนั้นไปให้สอดคล้องกับบทบาทของเขาเอง หรือสอดคล้องกับการกระทำของบุคคลที่เขาทำงานร่วมด้วยนั้น ดังนั้น วิธีลดอคติที่ตัวอย่างหนึ่งก็คือ การที่บุคคลได้ ทำงานร่วมกัน

4.2 การพึ่งพาซึ่งกันและกันและมีโชคชะตาร่วมกัน (Interdependent Behavior and Common Fate)

อคติระหว่างบุคคลจะลดลงได้ถ้าเขาจะต้องทำงานร่วมกัน ต้องอาศัยพึ่งพาซึ่งกันและกัน มีผลประโยชน์ร่วมกัน มุ่งไปสู่เป้าหมายอันเดียวกัน บุคคลเหล่านี้อยู่ในสภาพการณ์ที่บังคับให้ต้องร่วมมือกัน ช่วยเหลือซึ่งกันและกัน ใช้ความพยายามร่วมกันเพื่อจะได้ประสบความสำเร็จในงานนั้น ๆ

ตัวอย่าง

: ทหารผิวดำและผิวขาวที่ต้องไปรบในสงครามร่วมกัน ต้องต่อสู้กับศัตรูเหมือนกัน

: เด็กวัยรุ่น 2 กลุ่ม มีความขัดแย้งไม่ลงรอยกัน แต่เผชิญต้องไปประสบชะตากรรมร่วมกัน เช่น ไปเที่ยวและรถตกหล่ม ถ้าไม่ช่วยกันก็ไม่มีทางที่ใครจะกลับบ้านได้เลย ดังนั้นจึงต้องลดอคติที่มีต่อกัน หันมาช่วยเหลือปรึกษาหารือกันเพื่อจะหาทางกลับบ้านให้ได้

นอกจากหลักการใหญ่ ๆ 2 ประการข้างต้นแล้ว ยังมีวิธีการอื่น ๆ ที่จะลดอคติระหว่างบุคคลได้ คือ

4.3 การเปลี่ยนแปลงภายในบุคลิกภาพ (Personality Dynamics)

ความปรารถนาหรือความต้องการภายในของบุคคลทำให้ลดอคติได้ เช่น บุคคลลดอคติของตนเพราะมีความต้องการที่จะทำให้ตนเองดีเด่น (superiority feeling) เป็นต้น นอกจากนี้แล้วยังอาจใช้วิธีจิตบำบัดเพื่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงภายในบุคลิกภาพ เช่น ลดความคับข้องใจ ความรู้สึกมุ่งร้ายต่าง ๆ วิธีการนี้เป็นวิธีที่ต้องใช้เวลาและเงินจำนวนมาก โดยเฉพาะอย่างยิ่งการ

เปลี่ยนแปลงจะไม่เกิดขึ้นเลยถ้าบุคคลคนนั้นไม่ต้องการที่จะเปลี่ยน

4.4 การกระตุ้นให้เกิดความขัดแย้ง (Dissonance Arousal)

การเปลี่ยนทัศนคติของบุคคลจะเกิดขึ้นเมื่อบุคคลกระทำในสิ่งที่ขัดแย้งกับทัศนคติของตนเอง เช่น แม่บ้านที่มีอคติต่อคนที่อยู่แฟลตการเคหะ แต่ได้ตัดสินใจย้ายเข้าไปอยู่ในแฟลตของการเคหะ ซึ่งต้องพบปะเป็นเพื่อนบ้าน ใช้สิ่งอำนวยความสะดวกต่าง ๆ ของแฟลตร่วมกับเพื่อนบ้านคนอื่น ๆ ในกรณีนี้ถ้าแม่บ้านคนนั้นยังมีอคติอยู่ การที่จะต้องทำตัวเป็นมิตรกับเพื่อนบ้านก็จะทำให้เขาเกิดความขัดแย้งภายในใจ ซึ่งแม่บ้านผู้นี้อาจจะลดความขัดแย้งได้โดยเปลี่ยนทัศนคติที่มีต่อเพื่อนบ้าน หรืออาจจะลดความขัดแย้งด้วยการแยกตัวจากกลุ่มเพื่อนบ้านอยู่ตามลำพังโดยไม่ยุ่งเกี่ยวเรื่องใด ๆ กับเพื่อนบ้านคนอื่น ๆ

4.5 การลงโทษทางสังคม (Sanctions for Certain Roles)

ในที่นี้หมายถึงนโยบายของทางการ ทำให้บุคคลที่มีอคติต่อกันต้องลดอคติของตนในทางอ้อม เช่น ทางการมีนโยบายไม่ให้มีการแบ่งพรรคแบ่งพวก ไม่ให้ถือเขาถือเรา ทุกคนมีฐานะเท่าเทียมกัน บุคคลที่ไม่ปฏิบัติตามจะถูกลงโทษตามกฎหมาย นโยบายดังกล่าวจึงกลายเป็นบรรทัดฐานของสังคมไป เช่น นโยบายทางการศึกษา นโยบายทางการเมืองและกฎหมายในเรื่องต่าง ๆ เป็นต้น

(Secord & Backman, 1974 : pp. 165 – 199; Wrightsman, 1977 : pp. 322 – 337; Punyodyana, 1974 : pp. 1 – 3; สุนทรী โคมิน และสนิท สมัครการ, 2522 : หน้า 25).

สรุป

1. อคติ คือทัศนคติที่เกิดจากการตัดสินใจที่ไม่เป็นธรรม ไม่คำนึงถึงความเป็นจริง มีทั้งอคติในทางลบและอคติในทางบวกส่วนใหญ่มักจะเป็นอคติในทางลบ
2. การแบ่งพรรคแบ่งพวก คืออคติที่แสดงออกมาเป็นพฤติกรรมของการยอมรับหรือไม่ยอมรับบุคคลหรือกลุ่มบุคคล
3. สาเหตุของอคติและการแบ่งพรรคแบ่งพวก พิจารณาจากความเป็นมาทางประวัติศาสตร์ ปัจจัยทางสังคมและวัฒนธรรม สถานการณ์หรือสภาพแวดล้อมที่บุคคลได้รับ การเปลี่ยนแปลงภายในจิตใจ การรับรู้โลกของบุคคล การได้มาซึ่งชื่อเสียง

4. อคติและการแบ่งพรรคแบ่งพวกคงอยู่ได้เพราะองค์ประกอบ 3 ประการ คือ

4.1 โครงสร้างทางสังคม ได้แก่ การทำตามบรรทัดฐานของอคติ แบบแผนของการปะทะสังสรรค์ การสนับสนุนของผู้นำ การสนับสนุนจากสภาพแวดล้อม

4.2 บุคลิกภาพของแต่ละบุคคล ได้แก่ ความคับข้องใจและความก้าวร้าว การได้มาซึ่งฐานะทางเศรษฐกิจและสังคม ความต้องการทางบุคลิกภาพ บุคลิกภาพแบบเผด็จการ ความสมดุลของทัศนคติ อคติกับความเชื่อที่ต่างกัน

4.3 ปัจจัยทางวัฒนธรรม ได้แก่ ค่านิยม กระบวนการเรียนรู้ทางสังคม

5. การเปลี่ยนแปลงอคติระหว่างกลุ่ม มีหลักการใหญ่ ๆ 2 ประการ คือ ความขัดแย้งระหว่างบทบาทที่บุคคลได้รับ การคาดหวังกับภาพพจน์ (stereotypes) ที่มีต่อบุคคลอื่น และการพึ่งพาอาศัยกันมีโชคชะตาาร่วมกัน

6. อคติของบุคคลอาจจะลดลงได้เนื่องจากความปรารถนาหรือความต้องการภายในของบุคคล การใช้วิธีจิตบำบัด การกระตุ้นให้เกิดความขัดแย้ง การลงโทษทางสังคม

คำถามสำหรับบทที่ 6

ขอให้ท่านพิจารณาสภาพของสังคมไทยในปัจจุบันว่า มีอคติและการแบ่งพรรคแบ่งพวกในลักษณะใดบ้าง โดยพิจารณาว่ามีสาเหตุมาจากอะไร อคติเหล่านั้นยังคงอยู่หรือไม่ เพราะอะไร ถ้าต้องการจะลดอคติเหล่านั้นจะทำได้หรือไม่อย่างไร (ขอให้พิจารณาทั้งอคติในระดับบุคคลและในระดับกลุ่ม)

หนังสือแนะนำ

1. ชัยพร วิชชาวุธ, 2523 (งานวิจัยเรื่อง “ภาพพจน์ของกลุ่มบุคคลต่าง ๆ ตามการรับรู้ของนักเรียนและนิสิตนักศึกษา” จากผลการวิจัยในเรื่องนี้จะทราบถึงการรับรู้ตนเองและการรับรู้บุคคลอื่น ซึ่งแสดงให้เห็นถึงภาพพจน์ (stereotypes) ที่นักเรียนและนิสิตนักศึกษามีต่อตนเองและบุคคลกลุ่มอื่น นอกจากนั้นจากภาพพจน์ที่แสดงออกยังทำให้ทราบถึงความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลกลุ่มต่าง ๆ อีกด้วย)

2. ลิขิต ธีรเวคิน, 2521 (กล่าวถึงชนกลุ่มน้อยในประเทศไทย โดยให้รายละเอียดในเรื่องสาเหตุของการเกิดชนกลุ่มน้อยในประเทศไทย และนโยบายทางการเมืองชนกลุ่มน้อยกลุ่มต่าง ๆ

ได้แก่ ชาวจีน ชาวไทยมุสลิมในสี่จังหวัดภาคใต้ ชาวญวนอพยพ ชาวเขา โดยกล่าวถึงชนกลุ่มน้อย กลุ่มต่าง ๆ ในด้านประวัติความเป็นมา ความสำคัญของชนกลุ่มนั้น ๆ ที่มีต่อการเมือง เศรษฐกิจ และสังคมของประเทศไทย ตลอดจนนโยบายของรัฐบาลที่มีต่อชนกลุ่มต่าง ๆ)

3. สุมันส์ จิตพิทักษ์, 2520 (การวิจัยเรื่อง “ระยะทางทางสังคมในภาคใต้ของประเทศไทย” จากผลการวิจัยเรื่องนี้จะทราบถึงทัศนคติระหว่างกลุ่ม คือ นักศึกษาทางภาคใต้มีความห่างทางสังคม (social distance) มากน้อยแค่ไหนกับคนกลุ่มต่าง ๆ 32 กลุ่ม ซึ่งรวมถึงคนที่นับถือศาสนา พุทธ ศาสนาคริสต์ และศาสนาอิสลามด้วย)